

OBJEKTIFIKACIJA*

Odnositi se prema ljudima kao da su stvari

Martha C. Nussbaum

Istina je da su žene objekti, roba, neke se smatraju skupljim od ostalih – postati neko nasuprot nečemu može se samo isticanjem ljudskosti svaki put, u svakoj situaciji. To je, naposljetku, suština naše borbe.

Andrea Dworkin, Woman Hating

"Neko nasuprot nečemu"

Seksualno nasilje nije problem izoliranih "bolesnika". Ono se hrani sveprisutnim značajkama američkog društva. Baš kao sva društva, Sjedinjene Države dugo njeguju kulturu duboko ukorijenjene muške privilegije koja žene definira kao potčinjene i manje cijenjene nego muškarce. Ali stvari stoje još gore. Kako ću pokazati, ta utemeljena kultura – čak i kad je zakamuflirana tvrdnjama o poštovanju i naklonosti (mnoge takve tvrdnje mogu biti i iskrene) – uskraćuje ženama glavne odlike pune i jednake ljudskosti, odnoseći se prema njima, na neki način, kao prema robi ili objektima za mušku uporabu.

Kako nas već odavno i s pravom uče većinske religije a i šira sekularna kultura, dvije su središnje značajke punine judskog bića: autonomija i subjek-

* Prvo poglavlje knjige Marthe Nussbaum *Citadels of Pride*, W.W. Norton & Company, New York 2022. Odobrala i s engleskog jezika prevela Venita Popović.

tivnost. Drugim riječima, ljudska bića su središte izbora i posljedično, trebala bi biti u mogućnosti sama za sebe načiniti važne izbore na životnim prekretnicama, a ne da im ih neko drugi diktira.¹ Ona su također središte dubokog unutarnjeg doživljaja, čija su osjećanja i misli jako važni – njima, i, ako sve ide kako treba, ostalima s kojima se odnose. U modernim demokracijama, posao dobrih društvenih i političkih institucija je zaštititi i autonomiju i subjektivnost. Zdrava demokracija štiti autonomiju dajući ljudima mogućnost da sami biraju religiju, govor, političko mišljenje, zanimanje, udruživanje, seks i brak. Subjektivnost štiti tako što prepoznaje da ljudima treba prostora za oblikovanje njihovih uvjerenja (sloboda vjeroispovijesti i govora, opet) i za ispunjenje njihovih osjećanja (ponovo sloboda udruživanja, sloboda stupanja u brak i sklapanja prijateljstava i, jako važno, zaštita pristanka na seks).

Te ključne norme imaju posljedice na mnoge oblasti društvenog života koje su ženama u prošlosti bile uskraćene – uključujući pravo glasa, obrazovanje i izbor bračnog partnera. Ali one su posebno nužne kad razmišljamo o našoj temi.

Seksualni napad i zlostavljanje narušavaju autonomiju i subjektivnost vrlo temeljito. Oni tipično ignoriraju ili brutalno gaze preko mogućnosti da žena odluči o pristanku – ili ga iznuđuju prijetnjama - tretirajući žene kao pogodne objekte muškog zadovoljstva, čije odluke su zapravo nebitne. Istovremeno, seksualno nasilje odnosi se prema ženinim osjećanjima kao nevažnim, kao da su jedino stvarne i važne želje dominantnog muškarca. Još gore, ponekad je zanemarivanje ženskih misli i osjećanja toliko veliko da joj se nameće lažna subjektivnost koja se sasvim lijepo poklapa s muškim željama – naprimjer, ideja da "ne znači da", da žene zaista uživaju u prisilnom seksu.

Još gore, muška dominacija nad ženama ponekad uzima formu poticanja na meku podređenost. Kako je John Stuart Mill naveo u *Podređenosti žena*,² muškarci se – koje on naziva "gospodarima žena" kako bi istaknuo analogiju s ropstvom – ne zadovoljavaju kontrolom ženskog fizičkog bića. Oni žele do-

1 "Autonomiju" ovdje definiram široko i otvoreno, ne poričući da vjerski autoritet također može biti važan izvor izbora. Za povijest ovog potonjeg, užeg značenja, vidjeti Jerome Schneewind, *The Invention of Autonomy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997.)

2 Svi citati u ovom pasusu su iz John Stuart Mill, *The Subjection of Women*, ed. Susan Moller Okin (1869., pretilsak Indianapolis, IN:Hackett, 1988.), 15-16

brovoljnu poslušnost. "Prema tome, poduzimaju sve kako bi porobili njihov um." (15) Žene se, nastavlja on, sukladno s tim, od rane dobi poučavaju da idealan karakter žene "nije posjedovanje vlastite volje, ovladavanje samom sobom, nego potčinjavanje i prepuštanje kontroli drugih" (16). One uče da su osjećanja prikladna za ženu samo ona koja uključuju negiranje same sebe, a jedini način da se bude seksualno privlačnom muškarcima jeste razvijati "krotkost, submisivnost i prepuštanje svake individualne volje u ruke muškarca" (16).

Žene tako mogu razviti ono što bismo mogli nazvati anti-autonomnim mentalnim sklopom i neku vrstu antisubjektivne subjektivnosti, govoreći si da njihova vlastita iskustva i osjećanja ne vrijede, te da nije u redu protestirati ili se nametati. Sve to čini protest protiv nejednakih spolnih prilika još težim. Žene se ponekad čak pretvore u robu, objekte zadovoljenja muškog pogleda. Kao dobar viktorijanac, Mill ne istražuje implikacije svojih uvida na seksualno nasilje (ipak, u sljedećem poglavlju, on se okomio na nepostojanje zakona protiv domaćeg nasilja i silovanja u braku). Kasniji feministi/ce, kako ćemo vidjeti, prihvatile su izazov produbiti ta razmatranja.

Većina muškaraca u Millovo vrijeme, kao i većina muškaraca u naše vrijeme, žestoko bi poricali da dominiraju svojim suprugama i kćerima. Pa ipak su ženama koje navodno vole, ti muškarci stvorili, održali i istrajavali na asimetričnom pravnom poretku u kojem silovanje u braku nije kažnjivo, u kojem udata žena nema pravo na vlasništvo, nema pravo glasa, nema pravo na razvod, čak ni temeljeno na okrutnosti.³ Čak i danas, kad su ta prava osigurana, kad žene mogu neovisno poslovati a mnogi muškarci istinski podržavaju žensku autonomiju, legislativa, kako ćemo vidjeti, i dalje sadrži mnoge tvrdoglave ostatke tog uskraćivanja jednake autonomije i subjektivnosti, a naša neformalna kultura sadrži ih još više.

Naravno da žene nikad doslovno ne postanu stvarima. Osobnost, koliko god bila zanemarena, ostaje živom ispod korzeta konformizma. Kao što je i Mill znao, mnoge se žene opiru nastojanjima da se potčini njihov um. Čak i kad je um "porobljen" u izvjesnoj mjeri, pogubna transformacija koju on opi-

3 Mill je 1866. u Britanskom parlamentu predložio prvi zakon o pravu glasa za žene. Kad se vjenčao s Harriet Taylor 1831., odrekao se svih nejednakih prava koja bi mu pripala stupanjem u brak.

suje je reverzibilna: potisnuta želja za punim ljudskim samoostvarenjem koja je već potakla mnoge žene da se pobune protiv statusa quo, može se probuditi i kod svih žena – na korist, kako on to vidi, i muškaraca i žena.

Duga tradicija feminističke refleksije istražila je ovaj kontrast između pune ljudske osobnosti i pukog postvarenja. Naša dalja analiza i elaboracija također je vođena ovom tradicijom.

Elizabeth Cady Stanton se obraća Kongresu

Kad je 1892., skupa s ostalim prominentnim feministicama, Elizabeth Cady Stanton (1816-1902) bila pozvana govoriti pred pravosudnom komisijom Doma, njen govor mora da je jednako iznenadio i poslanike i druge feministice. Stanton je zbog svog beskompromisnog radikalizma dugo bila donekle izolirana unutar feminističkog pokreta, naročito zbog njene obrane ženskog prava na razvod. Biografkinja Vivian Gornick s pravom je smatra pretečom radikalnog feminizma iz 1970-tih.⁴ Prema tome, očekivao se govor o specifičnim feminističkim zahtjevima, s naglaskom na pravu glasa i pravu na razvod.

Ono što je Stanton izgovorila bilo je nešto sasvim drugo. Govor je postao veoma poznat: feministica Lucy Stone je cijeli tekst objavila u *Women's Journal*, a 1915. Kongres SAD-a ga je dao pretiskati, te je 10,000 kopija poslano širom svijeta. Sama Stanton se njime vrlo ponosila. Ali govor nije radikalna na očekivani način, da bi imao konkretna politička potraživanja. Na prvi pogled izgleda čudno politički irelevantan jer govori o osamljenosti svake osobe na životnom putu, "osamljenosti svake ljudske duše."

Govor je prije poetičan nego oštro analitičan. Moramo ga rekonstruirati. Na početku, Stanton oslikava uznemirujuću osamu svake duše: svako od nas živi i umire sam. "Bogat i siromašan, pametan ili neznalica, mudar ili glup, pun vrline ili zao, muškarac ili žena, uvijek je isto, svako zavisi samo od sebe." Osama je ponekad teška, "marš" i "bitka". Ali je međutim neizbježna. Prema tome, zaključuje Stanton, žene trebaju obrazovanje i političke prilike kako

4 Vivian Gornick, *The Solitude of Self: Thinking about Elizabeth Cady Stanton* (New York: Farrar, Straus, and Giroux, 2005). Recenzirala sam Gornick-inu knjigu u "In Lonely Place", *Nation*, February 27, 2006., 26-30.

bi radile na svom razvoju, donosile vlastite izbore i dobro upravljale svojim životnim putem.

Ali tu je i druga, naoko drukčija slika samoće u ovom govoru, koja kao da je u napetosti s prvom. Svaki ljudski život, navodi Stanton, sadrži dragocjeni unutarnji svijet, koji niko drugi ne može izbliza vidjeti, unutarnji prostor koji se s pravom naziva "svijest" i "sebstvo". Svijest uključuje i moć autonomnog izbora i bogate subjektivnosti, a te se moći danas smatraju vrlo dragocjenim, iako "skrivenije nego špilje gnoma." Ta ideja samoće, koju Stanton eksplicite povezuje s američkom protestantskom tradicijom,⁵ daje dodatne razloge zašto ženama treba dati obrazovanje i politička prava: jer je taj unutarnji svijet dragocjen i subliman i zahtijeva poštovanje. Poštovati ga znači razvijati ga. Ovdje Stanton govori o ženinom "pravu na individualnu svijest i rasuđivanje," njeno "urođeno pravo na vlastitu suverenost." Prema tome, čini se da ona želi reći da čak i ako žene mogu u potpunosti zavisiti od muškaraca, i dalje je nečuvena sablazan ne dati im slobodu izbora i priliku da razviju svoje misli i osjećanja.

Kako povezati ova dva dijela istog govora? Jasno je da njegovo normativno središte predstavlja tvrdnja o dužnosti poštovanja dragocjene suštine svakog ljudskog sebstva. A šta se htjelo s prethodnim pasusima? Površno gledajući, oni se čine u neskladu s kasnijim dijelovima, kad opisuju samoću kao bolnu a ne kao skrivenu zonu dragocjenog sebstva. Samoća, naravno, može biti oboje. Ja vjerujem da prethodni pasusi ispunjavaju svoju svrhu: oni sprečavaju defanzivan odgovor muškaraca. Možemo zamisliti mnoge muškarce u slušateljstvu kako misle: naravno da žene imaju svijest, ali su nezrele, kao djece, pa im je potrebna stalna muška paska kako bi je pravilno upotrebljavale. Poštivanje žene, prema takvom muškom gledištu, ne uključuje više obrazovanje ili politička prava – upravo suprotno: ono podrazumijeva blisku očinsku zaštitu. Raniji dijelovi govora razoružavaju takav odgovor podsjećajući publiku da niko ne može cijeli život provesti pod paskom druge osobe. Prema protestantskoj tradiciji, svaka osoba mora preći vlastiti put do spasenja. Glavni razlog za obrazovanje žena i za njihova politička prava dolazi od normativne

5 Govor pak nije bio sektaški, on predstavlja široko rasprostranjen dijapazon američkih ideja. Zaista, naglasivši osobni izbor i djelovanje, u raskoraku je barem s nekoliko formi protestantizma, ali potpuno u skladu s američkom tradicijom.

važnosti i dragocjenosti svijesti, snage njenog izbora i subjektivnosti. Ali ko god smatra da se svijest može zadobiti unutar društva patrijarhalne zavisnosti žena, mora imati na umu neizbježnost samoće kao korisno upozorenje: žene će na svoj nužno samotani smrtni čas doći nespremne.

Ukratko: muškarci uskraćuju ženama punu autonomiju i subjektivnost. Postavljeni pred ispit, moraju međutim priznati da baš kao i oni, i žene imaju dušu (barem im religija tako određuje). Pa se tako moraju suočiti i s posljedicama tog priznanja: ne mogu i dalje uskraćivati ženama priliku da razvijaju sposobnost izbora i da prodube svoj unutarnji svijet putem obrazovanja.

Ista analiza već je viđena u američkoj tradicionalnoj argumentaciji za slobodu vjeroispovijesti. Stanton i Roger Williams (osnivač Rode Island-a i plodan pisac o vjerskim slobodama) rođaci su.⁶ Williams tvrdi da zaniijekati slobodu vjeroispovijesti onima s kojima se ne slažemo predstavlja "silovanje duše"). Prema tome, Stanton-ina publika je vjerojatno bila kulturološki dobro pripremljena za njen apel.

Kao i mnoge vodeće feministice, od Mary Wollstonecraft do Catherine MacKinnon, i Stanton se služi pretjeranim generalizacijama i propušta navesti primjere poštovanih muškaraca koji uvažavaju jednakost žena. Dva su, međutim razloga za takvu strategiju. Prvi, ona želi pokazati da je muško loše ponašanje norma, a ne rijetki izuzetak; previše se lako zanemari magnituda problema ako su nam oči stalno uprte u izuzetke. Drugo, čak i kad jesu za primjer, i ti muškarci žive u kvarnom pravnom režimu u kojem su žene debelo neravnopravne, i ne traže da ga se izmijeni. Pa koliko su oni doista za primjer? To je pitanje koje će se stalno ponavljati u ovoj knjizi, jer čak i oni muškarci koji ne uznemiravaju žene na radnom mjestu, još uvijek smatraju da je previše ekstremno seksualno uznemiravanje smatrati problemom kojim se treba baviti zakon. I tako dalje.

Stanton se usredsređuje na pravo glasa i više obrazovanje. Ona ovdje ne spominje seksualno nasilje. To je pitanje međutim, centralno u njenom životnom djelu, kako je sigurno poznato njenim poštovaocima. Okrutnost u bra-

6 Vidjeti moju rekonstrukciju Williamsove argumentacije u Martha C. Nussbaum, *Liberty of Conscience. In Defence of America's Tradition of Religious Equality* (New York, Basic Books, 2008.).

ku jedan je od glavnih razloga zbog kojeg je uvijek insistirala na pravu žene na razvod. A 1868., u jednom od svojih najpoznatijih govora u korist ženskog prava glasa iznijela je tvrdnju kako muška dominacija ima vrlo ružan registar nasilja: "Muški element je destruktivna sila, surova, sebična, samodopadna, voli rat, nasilje, osvajanje, pripajanje, donoseći kako materijalnom tako i moralnom svijetu neslogu, nered, bolest i smrt."⁷ I dok je njen jezik ovdje previše teoretski i neodređen, a njena tendencija esencijaliziranja muške i ženske prirode nije baš najsretnija, njena je namjera sasvim jasna: muško nasilje je empirijska činjenica kojoj se zakon mora suprotstaviti. A u pismima ona se služi nedvosmislenim jezikom: brak bez prava da se ne pristane na seks nije "ništa drugo nego legalizirana prostitucija."⁸ Stanton je uporno radila na reformi bračnog prava. Ova dva govora u kombinaciji, pozivaju nas da vidimo uskraćivanje autonomije i subjektivnosti i u seksualnom nasilju, a ne samo u muškoj nešto ljubaznijoj uskrati univerzitetskog obrazovanja i prava glasa. Feministice dvadesetoga stoljeća, Stanton-ine nasljednice, ovu će poveznicu učiniti eksplicitnom.

Interludij: seksizam i mizoginija

Na ovom mjestu moramo uvesti jednu distinkciju. Uskraćivanje prava i privilegija ženama može imati dva različita motiva: ono što ću zvati *seksizam* i ono što nazivam *mizoginijom*. Ove pojmove koristim onako kako ih je definirala feministička filozofkinja Kate Manne u njenom novijem djelu *Down Girl: The Logic of Misogyny*,⁹ čiju sam analizu prihvatila do izvjesne mjere i dalje proširila u svojoj vlastitoj knjizi *The Monarchy of Fear*.¹⁰ (Stvar je u tome da se ta dva različita i korisna koncepta preciziraju, ne da bi se shvatilo uobičajeno značenje riječi, nego da nam same definicije kažu šta znače ta dva pojma u njihovoj posebnoj stručnoj uporabi). *seksizam* se definira kao sustav uvjerenja koja drže da su žene, na određean način, inferiorne u odnosu na

7 Elizabeth Cady Stanton, "The Destructive Male" (govor, Suфраžetska konvencija u Washingtonu, DC, 1868.), Zbirka velikih govora, *The History Place*, <https://www.historyplace.com/speeches/stanton.htm>

8 Elizabeth Cady Stanton u pismu Susan B. Anthony, 20. jula 1857., u *Elizabeth Cady Stanton as Revealed in Her Letters, Diary and Reminiscences*, ur. Theodore Stanton i Harriet Stanton Blatch, tom 2 (New York: Harper, 1922.), 29-70

9 Kate Manne, *Down Girl: The Logic of Misogyny* (New York: Oxford University Press, 2018.)

10 Martha C. Nussbaum, *The Monarchy of Fear: A Philosopher Looks at Our Political Crisis* (New York: Simon and Schuster, 2018.), poglavlje 6

muškarce. Seksist će taj sustav uvjerenja koristiti da uskrati ženama pravo glasa, višeg obrazovanja, i tako dalje. *Mizoginija*, nasuprot tomu, mehanizam je prisile: mizoginist se ukopava na osnovu ukorijenjenih privilegija i naprosto je odlučan ne pustiti žene unutra. (Mizoginist ne mora mrziti žene, kako sugerira uobičajena uporaba ovog pojma: njegova je strategija uglavnom motivirana sebičnošću i čistom nevoljkošću da pripusti žene u svoje muške privilegiranosti.)

Ta dva pristupa ženskim zahtjevima obično su u kombinaciji: kako bi zadržao žene izvan mizoginist će se često pozvati na seksističke argumente. Ali ako dublje pogledamo, obično možemo dokučiti koji pristup je primaran. Seksistička uvjerenja su krhka i može ih se oboriti činjenicama. Posljedično, ljudi se na njih nikad pretjerano ne oslanjaju. Kao što je John Stuart Mill još 1869. primijetio, seksisti nemaju previše pouzdanja u vlastiti sud o ženskoj nesposobnosti, čim se toliko trude zaustaviti žene da rade stvari za koje navodno nisu sposobne: "Nervozno nastojanje muškog dijela čovječanstva da se upliću u prirodu, iz straha da priroda neće ispuniti svoju svrhu, sve u svemu je nepotrebna revnost. Potpuno je suvišno ženama zabranjivati da rade ono što po prirodi ne mogu raditi."

Doista, nastavlja Mill, ako preispitamo sve zabrane i uvjete koje društvo postavlja, možemo racionalno zaključiti da muškarci ne vjeruju da je "biti supruga i majka prirodno ženino zanimanje". Prije će biti da mora da vjeruju da taj poziv ženama nije atraktivan pa: "ako su slobodne da rade nešto drugo – ako bi bilo koji drugi način života ili organizacije njihova vremena i sposobnosti bio dostupan... ne bi ih ostalo dovoljno koje će prihvatiti uvjete za koje se tvrdi da su im prirodni." Mill govori da je uskraćivanje osnovnih prava ženama (uključujući razvod, pravo glasa, pristup višem obrazovanju, uključujući i pravo da odbiju seks, čak i ako su u braku) navodno motivirano seksističkim uvjerenjem o ženskoj inferiornosti, ali dublje propitivanje pokazuje da se radi o igri moći: muškarci koriste seksističku retoriku ne bi li pred žene postavili prepreke za puni pristup društvu i zadržali ih na raspolaganju za uporabu i pružanje usluga, bez obzira na to s kakvom nježnošću i ljubaznošću govorili o ženinoj potrebi za skloništem i zaštitom.

Millov uvid (koji je Manne dalje razvila razlikujući seksizam i mizoginiju) pomoći će nam promisliti o seksualnom nasilju i uznemiravanju. Većina muškaraca zaniijat će saučesništvo u takvim zločinima i istrajati na tome da oni vole i poštuju žene. Međutim, sve dok podržavaju i koriste se pravnom i društvenom strukturom moći koja sustavno uskraćuje ženama da u punoj mjeri ostvare svoju autonomiju i subjektivnost, oni su pasivni mizoginisti koji potiču nejednakost moći i privilegije u kojoj se dešava i raste zlostavljanje.

Objektifikacija

To nas vodi ka ključnoj feminističkoj ideji objektifikacije, glavnog oslonca feminističke analize tokom proteklih pedeset godina. Stanton-in poetični govor čini se jako dalekim od strogog evanđelizma radiklanih feministica kao što su Catherine MacKinnon i Andrea Dworkin, ali u stvarnosti postoji kontinuitet mišljenja i analize. Epigraf Andree Dworkin s početka ovog poglavlja mogao je doći i od Stanton, a suvremene feministice nalaze eksplicitnu vezu sa seksualnim nasiljem koje je također glavni, iako manje analiziran problem i kod Stanton.

Seksualna objektivizacija postala je poznat koncept. Nekad relativno stručni termin koji se primarno dovodio u vezu s radom MacKinnon i Dworkin, "objektifikacija" je danas postala pojam normativne procjene u općem govoru i koristi se za kritiku reklama, filmova i drugih kulturnih predstavljanja, ali i za kritiku govora i ponašanja pojedinaca. Gotovo uvijek je pejorativna i označava način govora i djelovanja koje govornik smatra neprijatnim, obično, ali ne uvijek iz sfere roda i seksualnosti. Pa tako čujemo o ženama "dehumaniziranim kao seksualni objekt, stvar, ili roba,"¹¹ te takvu vrstu dehumanizacije važnim društvenim problemom smatraju kako feminističke teoretičarke, tako i mnoge žene kad opisuju svoju svakodnevicu. To je problem koji je s pravom smatra središtem feminizma.

MacKinnon dalje insistira: objektivizacija je toliko sveprisutna da većina žena ne može a da ne bude okružena ili preplavljena njome. Izvanrednom metaforom ona tvrdi kako "sve žene žive u seksualnoj objektivizaciji kao što ribe žive u vodi" – misleći pritom ne samo da objektivizacija okružuje žene,

11 Vidjeti Catharine MacKinnon, *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1987.), 262n1

nego se one njome hrane i održavaju. (Ovdje se ona slaže s Millom i s Mary Wollstonecraft koji su to isto ranije zaključili). Ali žene nisu ribe, te je, prema MacKinnon, objektivizacija loša jer ih odsijeca od pune autoekspresivnosti i smoodređenja – zapravo od njihove čovječnosti. Očita je veza ovog normativnog koncepta s radikalizmom Stantonove. Ali još uvijek treba razjasniti: šta je objektivizacija i šta se nalazi u njenom središtu?

Objektivizirati ne znači tretirati kao stvar. Tretirati stol ili olovku kao stvar ne bismo zvali "objektivizacijom", pošto stolovi i olovke prosto *jesu* stvari. Objektivizacija znači *pretvoriti u stvar*, tretirati *kao* stvar nešto što uopće nije stvar, nego ljudsko biće.¹² Objektivizacija tako podrazumijeva odbijanje vidjeti ljudskost ispred sebe, ili još češće, aktivno uskraćivanje pune ljudskosti. Ali moramo dublje zakopati i zapitati se šta se sve nalazi iza ideje o odnošenju prema nekome *kao prema stvari*, jer ju se nije uvijek analiziralo s potrebnom jasnoćom i u svoj njenoj složenosti. Već dvadesetpet godina tvrdim da moramo sačiniti niz daljih distinkcija.¹³

Postoji mnogo načina na koje se nekoj osobi može zaniijekati puna ljudskost, pa objektivizaciju treba smatrati idejnim skupom, ubrajajući (najmanje) sedam odvojenih ideja, sedam načina na koje se osoba tretira kao stvar:

Instrumentalizacija: onaj koji objektivizira, svoj objekt tretira kao (puki) instrument ili alat koji će poslužiti njegovoj svrsi.

Uskraćivanje autonomije: onaj koji objektivizira prema svom objektu se odnosi kao da ovaj ne posjeduje autonomiju niti samoodređenje.

Inertnost: onaj koji objektivizira prema svom objektu se odnosi kao da je ovaj nedjelatan i neaktivan.

Zamjenjivost: onaj koji objektivizira prema svom objektu se odnosi kao da je ovaj zamjenjiv s a) drugim sličnim objektima i/ili b) objektima druge vrste.

12 Ili, zapravo, osjetilno biće, jer ljudi često objektiviziraju neljudske životinje. Ali to je predmet za neki drugi put.

13 Martha C. Nussbaum, "Objectification", *Philosophy and Public Affairs* 24 (1995.): 249-91, pretsak u Nussbaum, *Sex and Social Justice* (New York: Oxford University Press, 1999.), 213-39.

Povredivost: onaj koji objektivizira prema svom objektu se odnosi kao da njegov integritet nema granice, te je dozvoljeno provaliti, razbiti, polomiti ih.

Vlasništvo: onaj koji objektivizira prema svom objektu se odnosi kao nečemu što se može posjedovati ili posjeduje, što se može kupiti ili prodati, ili na drugi način tretirati kao svojina.

Negiranje subjektiviteta: onaj koji objektivizira prema svom objektu se odnosi kao prema nečemu čiji se doživljaji i emocije (ako ih uopće ima) ne trebaju uzimati u obzir.

Ovi različiti načini objektivizacije ljudskog bića mogu se posmatrati kako u kontekstu seksualnih odnosa, tako i u bilo kojem drugom kontekstu (roptva, radnih odnosa, i tako dalje). Ovih sedam pojedinih ideja koje potiču različite vrste objektivizacije, povezane su na niz složenih načina. O tome treba razmisliti kao nečemu što uključuje čitave obitelji isprepletenih nezavisnih idejnih kriterija, a ne kao izdvojenu grupu nužnih i dovoljnih uvjeta. Međutim, iako idejno nezavisne, te ideje su uzročno povezane na mnogo kompliciranih načina. Na primjer, ženi se svakako može uskratiti autonomija i subjektivitet a da ju se ne smatra zamjenjivom s drugim ženama. One se još uvijek razlikuju po tome kako izgledaju i kako se kreću. Ali kad se ženi uskrate ovi suštinski aspekti njene pune ljudskosti, razlike između nje i drugih žena (slično uskraćenih) postaju površinske, samo stvar vanjskog izgleda i već smo na putu ka ideji da se svaka može zamijeniti nekom drugom. Nadalje, ženi se može uskratiti autonomija i subjektivnost a da ju se ne smatra vlasništvom ili tržišnom robom. Pa ipak, kad je to uskraćivanje dovršeno, slabi su razlozi zašto se ta navodno prazna školjka od ljudskog bića ne bi mogla kupovati i prodavati.

Skupa s feministicom Rae Langton, mom spisku iz 1995. mogli bismo dodati:

Ušutkivanje: onaj koji objektivizira prema svom objektu se odnosi kao prema nesposobnom da govori.¹⁴

Ušutkivanje jeste jedan aspekt uskraćivanja autonomije, ali je toliko sve-

14 Rae Langton, *Sexual Solipsism* (Oxford: Oxford University Press, 2008.)

prisutan da ga vrijedi posebno istaknuti.¹⁵ I opet s Langton, treba insistirati na razlici koja se provlači kroz nekoliko stavki sa spiska, naročito stavke 2, 7 i 8, podvukavši moje razlikovanje između seksizma i mizoginije. Neko možda ne vjeruje da su žene sposobne za autonomiju; da su sposobne artikulirati i izraziti misao, da su njihove misli i osjećanja vrijedni pažnje. Ili, može aktivno *uskratiti ili osujetiti* ženino nastojanje za autonomijom, govorom, i priznanjem njenog unutarnjeg života. Neko čak može uživati u *narušavanju subjektivnosti*, zauzimajući i kolonizirajući ženin unutarnji svijet.

Prema Stanton, većina muškaraca, većinom vremena, ženama aktivno uskraćuju autonomiju i subjektivitet, koliko god prikrivali svoje ponašanje retorikom očinske zaštite. Da ovo imputiranje muškarcima aktivne negacije ženske pune ljudskosti, mizoginog nametanja subhumanog statusa, ne bi izgledalo pretjerano i paranoidno, prisjetimo se da je John Stuart Mill fenomen ženske potčinjenosti analizirao upravo na taj način: "ženski gospodari" nezadovoljni samo fizičkom dominacijom, smišljeno zauzimaju i dominiraju ženskom autonomijom i subjektivnošću.

Osam značajki objektivifikacije nisu istovjetne i nisu uvijek istovremene. Te se postavlja pitanje: koja je glavna, u čemu je ključ štetnosti objektivizacije žena? Za sada, fokusirajmo se samo na tri: uskraćivanje autonomije, uskraćivanje subjektivnosti i instrumentalizaciju, ili tretiranje kao puko sredstvo. Ja sam 1995. kazala da je u središtu objektivizacije odnošenje prema nekome kao prema sredstvu a ne svrsi: prema sličnoj dijagnozi Immanuela Kanta kad je insistirao da je uvijek porazno tretirati ljudskost (u sebi i u drugome) kao puko sredstvo a ne svrhu. To mi se još uvijek čini ispravnim, ali traži dopunu o tome kako se taj poraz odnosi prema ostalim stavkama s mog popisa. Očito, ako neko drugu osobu smatra pukim sredstvom, uskraćivanje autonomije i subjektiviteta prirodno slijedi. Ako osobu vidiš kao nekoga ko je tu da radi šta *ti* želiš, da služi *tvojim* potrebama, do te mjere da je njoj izbor uskraćen u korist tvoga (negiranje autonomije), a njena se osjećanja neće uzeti u obzir (uskraćivanje subjektiviteta). No ipak se mora priznati činjenica da se ponekad puna autonomija može uskratiti bez instrumentaliziranja ili negiranja

15 Langton također dodaje "svođenje na izgled" i "svođenje na tijelo". Ja smatram da je prvo obuhvaćeno uskraćivanjem autonomije i subjektiviteta. Drugo mi se čini problematičnim, jer svi smo tijela i u tome nema ništa loše ili nisko.

subjektivnosti – naime, kad imamo dobre i ispravne razloge vjerovati da drugo biće nije sposobno ili još ne, da samo bira. Pa se tako maloj djeci uskraćuje puna samostalnost, kao i ljudima s veoma ozbiljnim mentalnim teškoćama, te većini domaćih životinja, ali sve njih se može voljeti kao svrhu i možemo jako brinuti o njihovim osjećanjima sve dok smo u mogućnosti da ih razumijemo. Ukratko, da su seksističke tvrdnje o ženskoj nesposobnosti bile istinite, uskraćivanje autonomije i subjektivnosti moglo bi biti kompatibilno s odnosu prema ženama kao prema svrsi.

Na ovom se mjestu vraćamo Stanton-inom argumentu: sve dok takvi muškarci deklarativno podržavaju religiju i kulturu koja priznaje da žene imaju dušu i sudbinu koju svako sam sebi određuje, seksistička fiks-ideja da su one kao mala djeca pada u vodu i treba ju razumjeti kao mizoginu potporu privilegiji dominirajućih.

Zašto se muškarci upuštaju u to pretvaranje da su žene kao mala djeca – gledišta koje je u suprotnosti, kako Stanton vjerodostojno tvrdi, s drugim stvarima u koje muškarci vjeruju? Jedan od mogućih odgovora jeste: zato što u suštini oni vide žene ne kao punu svrhu, nego kao sluškinje, bića koja su tu da rade za njih. Pa je tako uskraćivanje autonomije usko povezano s njihovim interesom da pretvore žene u svoje sredstvo. Oni žele prisiliti žene da biraju ono što muškarcima odgovara. A kad je u pitanju uskrata subjektiviteta: dominantni muškarac može protestirati kao on jako brine šta žene u njegovom životu osjećaju i misle – ali samo do izvjesne granice. Sve dok je to što one misle u skladu s tim što njemu odgovara i ne prijete njegovoj poziciji, sve u redu. Sve drugo će se ili aktivno ignorirati ili ušutkati. Slično se ni robovima nije uvijek uskraćivala subjektivnost; gospodari su ih mogli zamisliti kao bića kojima mjesto na kojem su mentalno odgovara. Oni su također mogli s ograničenom empatijom, razmišljati o užitku ili bolu svojih robova.

S druge strane, sama ta odluka da se prema ljudima ne odnosi kao da su sami svoja svrha, nego kao prema sredstvu, sasvim prirodno vodi ka manjku imaginacije. Jednom kad neko odluči da je druga osoba sredstvo, lako će prestati postavljati pitanja koja moral obično nameće, kao što su, kako će se ta osoba osjećati ako ja uradim X? Šta ta osoba želi i kako će moje X uticati na njene želje? I tako dalje. Čini se da su istu igru igrali monarsi: dok su u neku ruku smatrali niže klase ljudima, s druge su im strane uskraćivali punu

ljudskost jer bi puno priznanje bilo prijetnja korisnom aranžmanu u kojem ti ljudi postoje da bi služili monarhovim interesima.

Nepotrebno je kazati, feministice koje prihvaćaju ovakvu analizu ne trebaju misliti da kod muškaraca ne postoje kompenzacijske tendencije. Svako da evanđelizam mnogih feministica, uključujući i MacKinnon-ino vrlo optimistično poučavanje na pravnim školama tokom godina, pretpostavlja da muškarci imaju i druga, bolja uvjerenja i da su sposobni za samokritiku i promjenu. Ono što one žele naglasiti da ti bolji glasovi nemaju puno šanse sve dok ovi loši ispisuju pravo i širi društveni scenarij. Iz tog razloga je pravna reforma središnja za današnji radikalni feminizam, jednako kao što je bila za Stanton.

Objektivizacija i seksualni napad

Do sada ništa ne rekoh o nasilju. Ali jednom kad se na ženu počne gledati kao na puki koristan instrument, kad joj se uskrati njena autonomija i subjektivnost, tad je samo pitanje slučaja i okolnosti da li će se prema njoj odnositi nježno ili grubo. Tako se i prema robovima, koje se vidi kao korisne alatke, ponekad odnosilo blago i dobro ih se hranilo - jer je to bilo korisno za gospodarevo domaćinstvo a možda i za njegovu sliku o sebi - isto je i s "gospodarima žena." U ovoj analizi, razlika između nježnog muškarca punog ljubavi koji svejedno prihvaća i koristiti se pravnim i društvenim strukturama subordinacije i nasilnika koji siluje i tuče žene samo je stvar okolnosti i stupnja, a ne potpune razlike karaktera. Na manje-više sličan način, saradnja s bilo kakvim zlim ciljem samo se po stupnju razlikuje od aktivnog počinjenja zlodjela. Oženjenom muškarcu iz srednje klase uglavnom prosto ne odgovara da siluje svoju ženu. Korisni bračni aranžman bolje funkcioniра kad on to što želi dobije bez borbe, blagim sredstvima. Ali: ako i kad mu to diktira interes, onda nema granica. (*Saga o Forsytima* /1906-21/ Johna Galsworthy-ja snažno prikazuje baš takvo okretanje stranice, jer Soamesu iznenada dođe da siluje svoju suprugu Irenu kako bi sačuvao svoju "mušku čast", jer ona tvrdoglavo odbija biti popustljiva družica kakvu on želi.)

Još jednom treba naglasiti da u većini muškaraca postoje i dobri glasovi, koji se opiru nasilju i pozivaju na ljubav i poštovanje. Ograničavaju ih, međutim, zakoni koji su na drugoj strani (u Soamesovu slučaju dopustivši mu

da nekažnjeno siluje suprugu), dajući male šanse da nadvladaju društveno rasprostranjene ponos i interese.

Razmotrimo sada kako ove poveznice djeluju u seksualnoj kulturi Sjedinjenih Država, gdje nasilje u intimnim vezama nije rijetkost i uglavnom se i dešava unutar neke vrste odnosa. Prema najnovijem istraživanju o seksualnom nasilju među intimnim partnerima, koje je objavio Centar za kontrolu bolesti i prevenciju, slučajeva seksualnog nasilja ima i više nego što su navodile prethodne studije.¹⁶ Gotovo svaka peta ispitanica izjavila je da je bila silovana ili doživjela pokušaj silovanja, a svaka četvrta prijavila je da ju je intimni partner istukao. Jednu od šest žena su uhodili. Seksualno nasilje, naravno, nije usmjereno samo na žene, ali žene pogađa disproporcionalno. Jedna trećina žena tvrdi da su bile žrtve nekog oblika seksualnog napada. Svaki sedmi muškarac iskusio je seksualno nasilje, a jedan od sedamdesetijedan je bio silovan (obično u vrlo mladim godinama). Više od polovice silovanih žena silovali su intimni partneri, a 40 posto poznanici.

Ove brojke itekako imaju veze s tradicionalnim partijarhalnim stavovima: Edward Laumann, jedan od velikih sociologa našeg vremena, otkrio je neke vrlo uznemirujuće činjenice svojom detaljnom studijom seksualnih stavova i doživljaja Amerikanaca, objavljenom u *The Social Organization of Sexuality*, a poznatije u *Sex in America*.¹⁷ Laumann nije radikal, nije čak ni feminist, nego vrlo konzervativan pozitivistički znanstvenik besprijekorne reputacije.

Prvo, među američkim muškarcima raširena je slika o muškoj seksualnosti kao lako zapaljivoj i nekontroliranoj. Jednom napaljen, muškarac prosto "ne može stati". Žene se obično vide kao zavodnice čija sama prisutnost i fizička privlačnost čini da muškarci izgube kontrolu; nakon toga oni prosto nisu odgovorni za to šta čine. Muškarci ova uvjerenja povezuju s mitom o ženama: da one stvarno žele seks čak i kad kažu da ne žele, čak i kad se opiru. Laumann je došao do sljedećeg zaključka o tome kako ovakvi stavovi vode do

16 Sharon G. Smith et. Al., *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010-2012- State Report* (Atlanta: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention, 2017.), www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/NISVS-StateReportBook.pdf

17 Vidjeti Edward Laumann, *The Social Organisation of Sexuality* (Chicago: Univesity od Chicago Press, 1994.): i Edward Laumann, Robert T. Michael, John H. Gagnon i Gina Kolata, *Sex in America: A Definitive Survey* (New York: Warner, 1995.).

problematičnih agresivnih činova: Iako je jasno da su seksualne veze između muškaraca i žena bremenite dvosmislenošću i potencijalnim konfliktima, posrijedi je nešto više nego puki nesporazum. Postoji ne samo jaz među splovima, nego cijela provalija u percepciji o tome kad je seks bio prisilan. Našli smo da veliki broj žena tvrdi da su ih muškarci prisilili uraditi nešto seksualno što one nikako nisu željele. Ali je tek nekolicina muškaraca izjavila da je ikad prisilila ženu. Razlika koju muškarci i žene unose u seksualnu situaciju i razlika u njihovu doživljaju seksa ponekad sugerira da postoje dva odvojena seksualna svijeta, njegov i njen.¹⁸

Preciznije, Laumann je otkrio da 22 posto žena kaže da su nakon svoje trinaeste godine u nekom trenutku bile prisiljene na seks (i samo 0,6 posto njih prisilila je druga žena). Samo dva posto muškaraca bilo je prisiljeno. Sve osim 4 posto ovih žena poznavalo je muškarca koji ih je prisiljavao, a skoro polovica je rekla da je bila zaljubljena u njega.

Muškarci, nasuprot, prevlađujuće nijeću upotrebu sile: samo tri posto ih je reklo da su prisilili ženu a 0,2 posto je kazalo da je prisililo muškarca. Možda neki i lažu, ali Laumann i njegovi suradnici vjerodostojno tvrde da se tolika razlika ne može time objasniti. Oni obrazlažu da je vjerojatnije objašnjenje da "većina muškaraca koji su prisiljavali na seks nije prepoznala da žene njihovo ponašanje smatraju nasilnim."¹⁹ Oni zamišljaju supruga koji se vrati s pijanke s dečkima i hoće seks jer smatra da je to njegovo pravo; mladića na sastanku sa seksi ženom koja prihvata udvaranje ali odbija seksualni odnos. Laumann i njegovi koautori rezimiraju: "On misli da je ona pristala na seksualni odnos. Ona misli da je bila prisiljena."²⁰

Povežimo sada Laumannove nalaze s našim zanimanjem za objektivaciju. Temeljna činjenica o ovim odnosima jeste muški osjećaj o pravu, povezan s polu-svjesnom idejom da su žene tu da učine nešto za muškarca (suprug misli da je seks njegovo "pravo": mladić koji plaća tokom sastanka slično misli da se radi o transakciji na čijem kraju žena treba uslužiti njegove potrebe). Ti ljudi ni ne misle o sebi kao nekome ko se služi silom jer prosto misle da potražuju svoj udio u korisnoj društvenoj razmjeni. Na takvoj pozadini osjećaja

18 Laumann et al., *Sex in America*, 223

19 Laumann et al., *Sex in America*, 229

20 Laumann et al., *Sex in America*, 229

prava i instrumentalizacije, lako je zaniijekati punu autonomiju (ignorirajući neslaganje) i subjektivnost ("ne znači da"). Zamjenjivost također vreba sa margine: ako ova žena ne služi mojim interesima, naći ću drugu koja hoće.

Kultura interneta i društvenih mreža samo pojačava ove probleme, čineći zapanjujuće lakim zaniijekati autonomiju i subjektivnost ženi koju neko zamisli. Internet pornografija omogućava naoko beskrajn broj podatnih žena-predstava, potpuno zamjenjivih, čiji svaki pokret i izraz služi jačanju muškog osjećaja kontrole i moći. Te su žene-predstave lišene autonomije: one postoje samo da udovolje muškim željama. Njihova subjektivnost je lažna, kreirana prema muškim specifikacijama. To se svakako prelijeva i na "stvarni svijet", čak i ako mu se osporava značaj (čak i ako se insistira da je nešto od pornografije dobro čak i za feministice).²¹ Internet kultura ne razlikuje se mnogo od dugotrajnog prikazivanja žena u reklamama, tiskanoj pornografiji i drugim medijima. Ali je uznemirujuće drukčija po stupnju: cijeli svijet – svijet u kojem gledalac, krajnje uronjen, ne vidi ništa do žene-predstave spremne da mu ugone. Mnogi muškarci danas provode mnoge sate u tom svijetu.

Pa tako, iako je uvijek bilo muškaraca koji ne mogu privući partnericu, jedino danas, u eri interneta nailazimo na širenje pokreta "incel" (involuntary celibat - nedobrovoljni celibat, prim.prev.) s velikim brojem muškaraca koji vjeruju da im žene uskraćuju njihovo pravo i podržavaju jedan drugog u osjećanju da je u redu nasiljem kazniti žene u "stvarnom svijetu" ako se ne ponašaju podatno, kao žene u svijetu internet pornografije.²²

Feministička ideja objektivizacije, skupa sa njenim prethodnicama kod Stanton, Mill i Wollstonecraft, pomaže nam razumjeti šta je seksualna povreda: šta se dešava i zašto je to važno. Još uvijek treba shvatiti *zašto*: koje su to formacije emocija i želje koje iz pozadine oblikuju takva ponašanja.

21 O uzročnoj vezi između pornografije i "stvarnog svijeta" vidjeti Anne Eaton, "A Sensible Antiporn Feminism", *Ethics* 117 (2007.): 674-715, pisanoj prije no što je internet pornografiju učinio sveprisutnom. Nešto od razumne kritike MacKinnon-inih argumenata protiv pornografije naglašava vrijednost određene pornografije u osnaživanju žena, LGBTQ osoba i drugih. Ali sada, u kvantitativnom smislu, internet je zasićen pornografijom koja objektivizira žene, čak i ako bi te druge vrste i bile prisutne.

22 Vidjeti Manne, *Down Girl* za raspravu o ovom pokretu i nekim njegovim glavnim zločinima.